

Петросян Крістіна Єрвандівна

доктор філософії зі спеціальності 081 «Право», доцент кафедри публічного та приватного права СНУ ім. В. Даля

ORCID 0000-0003-4624-1750

Котова Любов Вячеславна

кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного та приватного права СНУ ім. В. Даля

ORCID 0000-0003-2521-0015

ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ВЕКТОР ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У науковій публікації наголошено на тому, що пріоритетним завданням для України наразі залишається забезпечення належного рівня соціального захисту населення, особливо, коли кількість осіб, що потребують такого захисту лише збільшується з огляду на триваючу повномасштабну війну. Автори вказують на тенденцію зростання кількості соціальних послуг і виплат для певних категорій населення, зокрема, для військовослужбовців та членів їх сімей, що свідчить перш за все про необхідність подальшого дослідження цієї сфери та перспективної розробки законодавства в сфері соціального захисту. В публікації констатовано початок процесу формування військово-соціальної політики держави через таку відправну точку як військово-соціальна робота.

Ключові слова: соціальний захист, соціальні послуги, військовослужбовці, військово-соціальна політика, військово-соціальна робота.

Petrosyan Kristina

Doctor of Philosophy in Law, Associate professor

*of the Department of Public and Private Law, Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University*

ORCID 0000-0003-4624-1750

Kotova Liubov

*PhD in Law, Professor, Head of the Department of Public and Private Law,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
ORCID 0000-0003-2521-0015*

MILITARY SOCIAL WORK AS A VECTOR FOR SHAPING THE STATE'S MILITARY SOCIAL POLICY

This scientific publication emphasizes that ensuring an adequate level of social protection for the population remains a priority for Ukraine, especially considering the increasing number of people in need due to the ongoing full-scale war. The authors point to a growing trend of social services and benefits for certain categories of the population, particularly for military personnel and their families, indicating the need for further research in this area and the prospective development of social protection legislation. The publication states the beginning of the process of forming the state's military social policy through such a starting point as military social work.

Keywords: social protection, social services, military personnel, military social policy, military social work.

Ефективність функціонування соціальної держави на сьогодні залежить від багатьох об'єктивних факторів, в тому числі від факторів-загроз, що стримують економічний розвиток України та знижують ефективність функціонування держави. До таких можна віднести, зокрема, економічну та фінансову кризи, пандемію COVID-19 та інші загрози здоров'ю населення, повномасштабну військову агресією рф і запровадження воєнного стану на всій території України тощо. Водночас, до умов позитивного впливу слід віднести такі, що пов'язані з активним процесом євроінтеграції України та приведенням внутрішнього законодавства до стандартів ЄС. Тому важливим кроком у становленні України як соціальної держави є забезпечення розвитку та дотримання принципів правової держави.

Завдяки такому інструменту як соціальне забезпечення, що є необхідним елементом правової і соціальної держави, громадяни відчують участь і підтримку держави. Так, чим вище якість наданого соціального забезпечення в

країні, тим вище показник задоволеності населення політичними інституціями, що реалізують державну політику в соціальній сфері. Соціальна держава повинна сприяти соціальному захисту населення та підвищенню їх життєвого рівня, а також охороняти права і свободи людини, гарантувати соціальний добробут і злагоду в суспільстві, особливо дбаючи про соціально вразливі верстви населення. Зазначимо, що тенденція зростання кількості соціальних послуг і виплат, а також категорій населення, що потребують соціального захисту в умовах воєнного стану та подальшого повоєнного відновлення, з урахуванням доктринального та перспективного унормування в соціальній сфері, зокрема, такої категорії як військовослужбовці та члени їх сімей, свідчить перш за все про необхідність подальшого дослідження цієї сфери, її аналізу та перспективну розробку законодавства в сфері соціального захисту, у тому числі, щодо військовослужбовців та членів їх сімей.

Аналіз внутрішнього законодавства в галузі соціального захисту та соціального забезпечення, а також наукових праць вчених, певних аналітичних звітів і веб-сайтів державних органів, дозволив нам представити власну періодизацію становлення та розвитку системи правового регулювання галузі права соціального забезпечення, найважливішим з яких, на наш погляд, є перспективний етап - так званий етап повоєнного відновлення та вступу України до Європейського Союзу. Саме на цьому етапі, на нашу думку, необхідно впроваджувати нову модель соціальної політики в Україні, яка відповідає принципам та стандартам соціальної політики Європейського Союзу. Ця модель має бути спрямована на покращення якості життя громадян, протидію демографічним змінам, підвищення рівня соціального захисту та зменшення бідності. Враховуючи фінансові можливості держави, акцент має робитися на адресності надання соціальних послуг та ефективному використанні коштів.

Під час реалізації цієї моделі необхідним є врахування основних принципів функціонування ЄС, зокрема «нероздільності соціального та економічного прогресу». Окрім того, важливим вбачаємо розвиток соціальної політики держави, в якій закладаються принципи та культура взаємоповаги безпосередньо

між людьми, а також між людиною та інституціями (державними й приватними), що повністю відповідає баченню Європейської комісії з підтримки політик держав-членів у сфері соціального залучення (безбар'єрності) і соціального захисту.

Вважаємо, що наразі ми можемо констатувати початок процесу формування військово-соціальної політики держави, яка буде спрямована на реалізацію положень Конституції України [1] та Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2], а також іншого спеціального законодавства в цій сфері через таку відправну точку як військово-соціальна робота.

З урахуванням довготривалого та перспективного унормування соціального забезпечення, захисту та надання соціальних послуг такій категорії, як військовослужбовці (діючі, колишні) та члени їх сімей, перспективним вбачається розвиток військово-соціальної роботи як напрямок соціальної політики держави в цілому. Нормативне визначення такої роботи (діяльності) не закріплено в діючому законодавстві, але доволі активно цей термін використовується правниками-науковцями, фахівцями з соціальної роботи та психологами. Так, «військово-соціальна робота» - термін, який зазначений у Директиві командувача Національної гвардії України № Д15 від 26 червня 2017 р. «Про вдосконалення організації роботи з особовим складом у Національній гвардії України», однак, який також не містить визначення цього терміну. В згадуваній Директиві військово-соціальна робота визначена як напрямок роботи з особовим складом НГУ, за який відповідає заступник командира частини по роботі з особовим складом.

Наразі для фахівців структур морально-психологічного забезпечення особового складу Збройних сил України розроблено Довідник, що містить розділ «Військово-соціальна робота» [3].

Вчений В.І. Савицький характеризує військово-соціальну роботу як інтегрований варіант соціальної роботи й управління військами, спрямований на військове виховання, роботу з гуманітарних питань. Ця взаємопов'язаність

обумовлюється методологічним підґрунтям соціальної роботи, яка базується на системному уявленні про суспільство, його цілісність, розуміння закономірностей, що впливають із взаємодії та взаємозалежності суспільства та людини, людини та природи [4].

З урахуванням наведеного, В.І. Савицький пропонує такі типи клієнтів військової соціальної роботи, як: 1. військовослужбовці (офіцери, прапорщики та мічмани, сержанти та старшини, солдати та матроси), відповідно соціальна робота з військовослужбовцями; 2. працівники Збройних Сил: це – цивільні громадяни, що працюють в установах силових відомств за наймом і не є військовослужбовцями; 3. жінки – військовослужбовці та працівниці ЗСУ; 4. військові пенсіонери, колишні військовослужбовці: це – соціальна робота з особами, яких звільнено з військової служби; 5. учасники Другої Світової війни та інших воєн; 6. сім'ї нинішніх і колишніх військовослужбовців – соціальна робота з членами сімей військовослужбовців; 7. допризовна та призовна молодь – соціальна робота з допризовною та призовною молоддю [4].

Отже, в цілому військово-соціальну роботу можна визначити як комплекс соціально-правових, економічних та інших заходів, які проводяться державою, органами військового управління, що спрямовані на забезпеченні матеріально-побутових умов та пільг військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, членів сімей військовослужбовців. Основними завданнями військово-соціальної роботи є: захист соціальних норм і гарантій військовослужбовців відповідно до чинного законодавства; адаптація військовослужбовців до змінних умов, робота із сім'ями військовослужбовців тощо.

Інші дослідники вбачають у перспективних напрямках розвитку військово-соціальної роботи такі аспекти: управління соціальними послугами в громаді, взаємодія ресурсів громади та військових частин, залучення неприбуткових організацій та соціальних служб у взаємодію з фахівцями, які виконують військово-соціальну роботу, створення робочих місць для військовослужбовців, які вийшли в запас, розроблення державної політики щодо військовослужбовців і членів їхніх сімей [5, с. 416].

Переконані, що цей напрям соціальної роботи має значні перспективи розвитку та може стати відправною точкою для формування військово-соціальної політики держави в цілому.

Водночас важливим на етапі післявоєнного відновлення вважаємо також впровадження інтегрованої стратегії соціального захисту з урахуванням специфічного статусу окремих категорій населення, таких як ветерани тощо. Тому виникає необхідність у проведенні аналізу компонентів існуючої соціальної системи з метою забезпечення гармонійного та самостійного життя людини. Також потрібно встановити чіткі, прозорі та об'єктивні критерії, які визначатимуть право на отримання соціальних послуг і виплат.

На нашу думку, соціальна політика, у тому числі такий її вектор як військово-соціальна, має бути людиноцентричною, гнучкою та спроможною надавати послуги й виплати незалежно від місця перебування в Україні та базуватися на довгострокових цілях відповідно до соціальної політики ЄС. Серед пріоритетних напрямків періоду післявоєнного відновлення залишаються: підвищення рівня пенсійного забезпечення, цифрова трансформація соціальної сфери, соціальна підтримка малозабезпечених та осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах, безбар'єрна інтеграція всіх членів суспільства, зокрема військовослужбовців, ветеранів війни, осіб з інвалідністю, інших маломобільних груп у соціально-економічне життя громад [6, с. 95]. Наведена модель соціальної політики сприятиме забезпеченню підвищення якості життя, демографічній стійкості, достатнього рівня соціального захисту та довіри громадян до влади.

На підтвердження представленої в роботі думки також наведемо міркування професорки Ю.Ю. Івчук, яка аналізуючи чинне законодавство у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, виокремлює запроваджені в умовах воєнного стану новели, що мають значний вплив на сутнісне наповнення поняття права на соціальний захист військовослужбовців, до яких належать: підвищення розміру грошового забезпечення військовослужбовців; нормативне закріплення права на виплату одноразової

грошової допомоги членам сім'ї військовослужбовців, які загинули в період дії воєнного стану з 24.02.2022; конкретизація процедури надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану в медичних закладах за межами України; розширення переліку категорії осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України; спрощення процедури отримання статусу учасника бойових дій; нормативне закріплення права на соціальну та професійну адаптацію; розширення переліку категорії осіб, які мають право на пенсійне забезпечення; забезпечення рівних можливостей матері і батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період; нормативне закріплення права на додаткову грошову винагороду військовослужбовцям і членам їх сімей у разі загибелі військовослужбовця) [7, с. 104]. Погоджуємось із думкою вченої та вбачаємо в умовах збройної агресії тенденцію щодо зростання видів та кола осіб, що потребують соціального захисту. Це вкотре підтверджує думку про необхідність формування воєнно-соціальної політики у сфері соціального забезпечення населення.

Підтримуючи позицію вчених щодо системності в праві соціального забезпечення, як об'єктивної вимоги до правового механізму, на нашу думку, це має відобразитися в системі законодавства та відповідно бути втіленим з прийняттям кодифікованого нормативно-правового акта – Соціального кодексу України. Відповідно, в аспекті досліджуваної тематики, в Загальній частині Соціального кодексу України вважаємо за необхідне закріпити норми, що регулюють специфіку й загальні положення, а також правові інститути, що визначають засади функціонування соціальної держави на основі соціальної політики, зокрема, її новий напрям «військово-соціальна робота».

Підсумовуючи наведене, можемо констатувати, що військова соціальна робота як підґрунтя військової політики держави в цілому втілює:

соціальний захист з метою забезпечення достатніх умов життя військовослужбовців та членів їхніх сімей,

соціальну підтримку колишніх військовослужбовців;

соціальне забезпечення шляхом реалізації державних гарантій задоволення соціальних потреб широкого кола осіб, що мають на це право;
соціальне обслуговування через надання соціальних послуг;
адаптаційну та психологічну роботу як з діючими так і з колишніми військовослужбовцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
3. Довідник з МПЗ. URL: <https://dovidnykmpz.info/>
4. Савицький В.І. Особливості військової соціальної роботи з різними категоріями клієнтів. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4875/1/11%20-%201_9_%20-%2022.pdf.
5. Трубавіна І.М., Цибулько Л. Г., Мартинюк А.Ю. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей та військово-соціальна робота в Україні: історичний аспект і закордонний досвід. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «педагогіка. Соціальна робота». 2021. Випуск 1 (48). С. 414-418. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5c4e41c-15d2-4711-b86f-29a3d3226df7/content>
6. Петросян К. Є. Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист. Дис. на здоб. ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», СНУ ім. В. Даля, Київ, 2024. 251 с.
7. Івчук Ю. Ю. Соціальний захист окремих категорій громадян в умовах воєнного стану: законодавчі новели та проблемні аспекти. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2023. № 2(46), С. 101-111. URL:

https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/725/689?fbclid=IwAR20_q212WbZSaSCwsAaIFLkYbh0fQ8cN0sgAV2MbZBXw-HDXBYwTbQdg7fxtg

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine, No. 254k/96-BP (1996, June 28). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine On social and legal protection of military personnel and their family members, No. 2011-XII (1991, December 12). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
3. Directory of MPZ. Retrieved from: <https://dovidnykmpz.info/> [in Ukrainian].
4. Savytskyi, V. I. Features of military social work with different categories of clients. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4875/1/11%20-%201_9_%20-%2022.pdf [in Ukrainian].
5. Trubavina, I. M., Tsybulko, L. H. & Martyniuk A. Yu. (2021). Social work with military personnel and members of their families and military social work in Ukraine: historical aspect and foreign experience. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: 'pedagogy. Social work'*, Issue 1 (48), 414–418. Retrieved from: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5c4e41c-15d2-4711-b86f-29a3d3226df7/content> [in Ukrainian].
6. Petrosian, K. Ye. (2024). Ensuring the principle of the rule of law in the process of implementing the constitutional right to social protection. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Ivchuk, Yu. Yu. (2023). Social protection of certain categories of citizens under martial law: legislative novelties and problematic aspects. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*, 2(46), 101–111. Retrieved from: https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/725/689?fbclid=IwAR20_q212WbZSaSCwsAaIFLkYbh0fQ8cN0sgAV2MbZBXw-HDXBYwTbQdg7fxtg [in Ukrainian].